

a változás által; míg most sem rendszer, sem személyváltozás által a jobbulásra semmi kilátás. Megvan mindenki győződve, hogy Péter vagy Pál, jobb vagy bal pártból legyen bárki miniszter — egyenlően tehetetlen valami jobbat létrehozni, miután a jelen körülmények, s felcsigázott újítlási, javítási, s befektetési kísérletek színvonalára nem bír felemelkedni a nemzetnek erkölcsi creje, s anyagi tehetsége, ily körülmények közt nem csodálnám, ha maholnap kötéllel kellene fogni a minisztereket, annál is inkább, mert napról-napra mindinkább lábra kezd kapni azon hanyatlás kezdetét jelző gyáva szokás, mely szerint mindazok, kik a tömegből kitűnnek, egyedül arra valók, hogy a törpék sár- és kődobálásai célpontjául szolgáljanak s amennyire csak lehet, mohó törekvéssel oda igyekeznek, hogy a kiválóbb egyének aljas gyanúsítások által, lendületekben is tönkretéssenek.

Az előre bocsájtottak, eléggé megfejtik a Szilágy kormány fennállásának titkát, nem kíván senki helyökre lépni, de az országgyűlés sem kíván mást helyökre léptetni. Jelenleg csak két lehetőség állhatna be a kormányváltozással, báró Sennyey — vagy Gorove miniszterelnöksége alatt; az elsőből félnek, hogy túlconservatív, a másiktól pedig, hogy túlliberális és rohanva haladó; és így legjobbnak tartják, ha az ország ügye a két szék közt a pad alatt marad. — — — — —

[A levelek eredetije az egri Főegyházmegyei Könyvtár birtokában.]

GYÁRFÁS GYÖZÖNÉ:

ADATOK BARTÓK BÉLA ÉLETÚTJÁHOZ SZEMÉLYES EMLÉKEK ALAPJÁN

(Bartók Béla születésének 80. évfordulójára)

I. Adalékok szlovákiai népdal gyűjtéséhez

A magyar parasztdal szépsége gyermekkorától csengett fülében Maga is sokat élt vidéken, rokonsága jóformán mind, így az ország különféle tájainak dallamai gyökeret vertek benne. Megérezte a bennük rejlő kincset, ezért kezdett 1905-ben Kodály Zoltánnal a dallamok összegyűjtéséhez és rögzítéséhez, mert látta, hogy a gramofon segítségével egyre terjedő operettzene a falvak lakosait zeneileg mind jobban fertőzi. Munkásságát eleinte csak magyar nyelvterületen és tisztán zenei szempontból folytatta, de távolabbi utakat is tervezett. Erdélyben a román dallamokat is gyűjtötte, mert már akkor foglalkoztatta az össze-

hasonlítás kérdése, mi az eredeti, mi az átvett, kölcsönzött dallam a magyarban, mi az, amit még esetleg az őshazából hoztunk magunkkal? Minél eldugottabb helyen volt egy falu, annál nagyobb bizakodással kereste fel.

A szlovák nyelvterület még ismeretlen volt előtte. Ezért vette szívesen Édesapám meghívását Besztercebányára, hiszen Apámnak mint erdőmérnöknek állandó kapcsolata volt a néppel, ha másképp nem, kártársai útján, így Bartók útjainak előkészítésében komoly segítséget nyújthatott.

Szülcim házat 1915 húsvétján kereste fel először. Akkor — mintegy próbaként — a városban alkalmazott falusi lányokat hallgatott meg és vett fel hengerre minálunk. Ottlétének tájékozódó jellege volt, mind a népzenei anyag, mind a nyelvi kérdés, valamint a számbavehető községek szempontjából. Így került Kisgaram (ma Hrončok) községbe, az erdőgondnokhoz, aki nem nagy lelkesedéssel bár, de egy napon mégis odaszólt a feleségéhez: „Igaz! majd elfelejtettem! Holnap hozassa rendbe a vendégszobát. Valami bolond muzsikus érkezik, aki szlovák népdalokat akar gyűjteni.” „És maga meghívta?” — kérdezte a felesége csodálkozva. „Meg kellett hívnom — válaszolt a háziúr kelletlenül —, az illető tanár a zeneakadémián. Ismeri az itteni viszonyokat, tudja jól, hogy a faluban nem szállhat máshol.” Másnap délután megnyílt az ajtó, kis utazóbőrönddel a kezében lódenköpenyes férfi állt a küszöbön és nyugodt, csendes hangon mutatta be magát: Bartók Béla vagyok. Ezzel a csendes bemutatkozással indult meg Bartók szlovák népdalgyűjtése komolyan. A Garam völgyének jobbra, balra eső községeit kereste fel, leginkább: Hrončok, Medzibrod (Mezőköz), Beňus (Benesháza), Fekete-balog, Karám, Podlavic (Padkóc). 1915 augusztusát (Hédél) Hjad'el községben töltötte az alacsony Tátra lábánál. Itt láttam azt a minden áldozatra kész elszántságát, amely leküzdött minden akadályt a cél érdekében. A tanítónál laktak, de ennek szoba-konyhás lakásában természetesen nem volt hely a Bartók család számára, tehát a tanteremben két egymáshoz fordított iskolapad volt a fekvőhelye mindenkinek. Se szék, se szekrény, se asztal, kivéve a katedrát, melyen a felvevőgép állt, tehát a legelemibb kényelem is hiányzott. De Bartók boldog volt. Közel 400 dal gyűjtése volt az eredménye ennek a nyárnak. Megelégedését tükrözi az a levél, melyet szüleim házában 1915 augusztus 2-án írt, és Hédelen augusztus 19-én írott kártyája. (Vö. Demény János rendezésében megjelent levélgyűjtemény 85. és 86. oldalán megjelent dokumentumokat!)

Ez az életmód tükrözi talán legjobban Bartók egész lényét, azt a végtelen puritán embert, aki mindenről lemondott, sőt a lelke mélyén sohasem igényelte azt az életformát, amit a mindennapi ember megkíván. Ebben az időben — 1915.-i első útja után — kezdett el foglalkozni a szlovák nyelv tanulásával. Ma már közismert nyelvtelhetségénél fogva szótárból sajátította el, hihetetlen rövid idő alatt.

Második útja időpontját egy levelezőlapon tudatta velem szlovák nyelven. Szövegére ma is emlékszem: Drahý Sestro! (n. b. ez vokativus)

volt a megszólítása. Érkezése időpontját tudatta, Apám segítségét kérte egy teherhordó személy megszerzésére, stb. Sajnos, a kártya a háború alatt elveszett. Bennünket már a megszólítás is meglepett, fogalmunk sem lévén arról, hogy a szlovák nyelvben vokativus is van, csak az egyszerű konyhanyelvet beszéltük, de jellemző Bartók alaposságára, hogy amit tanult, azt mindjárt alkalmazta is. Kedélyes hangú szlovák nyelvű válaszem *Denijs Dille* gyűjteményében található. Ez a második útja Ponik községbe vonzotta. Kis község ez, az Ostrovski Vepor lábánál, Zólyom megye délkeleti részében, Gyetva községtől északra, nehezen megközelíthető volt akkor. Járt itt már első útja alkalmával is, (a nekem küldött levelezőlap is két poniki parasztlegényt ábrázolt). Itt fedezett egy öreg parasztasszonyt, aki közel 100 dallamot tudott, de hengerei elfogyván Hédel és környékén, újra eljött, hogy a „kincs” — amint ő nevezte az öreget — tudása veszendőbe ne menjen. Gyetván is ebben az időben járt, a szlovák dallamipusnak értékes alakjával találkozott itt is, amint ezt maga Bartók fejti ki a Zenei Lexikonban. Mindezeket az utakat teljesen saját erejéből fedezte. Nemzetünk, de a szlovák nemzet sem, ma sincs tudatában annak, mit áldozott Bartók mindnyájunknak, szellemi, fizikai, s nem utolsósorban anyagi téren, hogy népdalkincsünket megmentse.

Bartók élete 1916-tól úgy alakult, hogy szlovák dalgyűjtését nem folytathatta. Besztercebánya környékén utoljára 1923 nyarán volt, de akkor csak üdülés céljából Zólyom-Radványban, második házassága megkötése előtt. Ott tartózkodásának ideje alatt kiment Králik községbe (a nagy Fáttra alján) kb. egy hétre, hogy az erdőt s a magányt élvezhesse, de hogy ott lejegyzett volna dallamokat, arról nincs tudomásom.

II. Bartók, az ember

1913-ban találkoztam vele először családi kapcsolatok révén. éppen akkor, mikor afrikai népdalgyűjtő útjára készült Biskrába. Ma is látom magam előtt izzó szemének boldog lobogását, amikor felmutatta a kész útlevelet. Bár kis ember volt, csak 165 cm. magas, de arányos és vékony csontú, s így nyúláknak hatott. Rakoncátlanul göndörödő ezüstös haja rövidre volt nyírva, de azért mégis inkább egy rokokó paróka benyomását keltette, mert az akkor 32 éves Bartók sokkal fiatalabbnak látszott koránál. Egyenes, kissé rövidre vágott orra, erős, határozott szája, és szinte klasszikusan nemes vonásai rendkívül vonzóvá tették megjelenését. Mégis, ami mindenkinek először feltűnt, az a szeme volt. Az a nagy, csodálatosan sötétzöld szempár, ami mint két smaragd lobogott a magas domború homlok alatt, a bozontos szemöldökök árnyékában. Ezek a zöld fényben izzó szemek adták meg az egész arc jellegét, az ember érezte, hogy harcossal áll szemben, aki sohasem fog meghátrálni. Alapjában véve csendes, visszavonuló természet volt, aki visszariadt minden hangoskodástól és veszekedéstől. Az jelezte, ha haragudott valamiért, hogy összeszorította a száját és hallgatott. Ez a

magabazárkózás gyermekkorából maradt meg. Még kis gyermek korában valami csúnya kiütés éktelenítette el az arcát évekig. Ha látogatók jöttek, a kis fiú a kályha mögé bújt, s csak ha már csendes lett a ház, lehetett őt rejtekhelyéről előcsalogatni. Ez a félénkség idegen emberekkel szemben élete végéig megmaradt nála. Soha társaságba nem járt, csak bizalmas barátait látogatta, ha tudta, hogy nem lesz más vendég. Kivételt csak azzal a néhány tudós és művész emberrel tett, akiknek műveit nagyra tartotta, s akiket meg akart ismerni. Így egyszer életében találkozott Ady Endrével, akinek nagy bámulója volt, s ezért kereste vele az érintkezést. A találkozásnak nem lett folytatása. Amikor Bartókot bemutatták Adynak, Ady könnyedén megjegyezte: „Igen, Bartók... valahogy nagyobbnak képzeltem.” „Úgy szégyeltem magam, hogy egyáltalában nem tudtam beszélni vele” — mesélte egyszer bizalmasan. „De Ady valószínűleg csak a magasságra gondolt” — mondtam én. Bartók szomorúan nézett maga elé. „Lehet — mondta végre csendesen —, de én nem így éreztem.”

Ugyanez a szűkszavú ember, aki idegen társaságban (ha véletlenül belecseppent) órákig is el tudott ülni anélkül, hogy egy szót is szolt volna, bizalmas körben egyszerre víg és bőbeszédű tudott lenni, mint a gyermek, ha otthon érzi magát. Apróra elmondott mindent, ami az utolsó találkozás óta történt, szeretete a tréfát, aminek azonban sohasem volt bántó éle. Azt sem bánta, ha a mulatság az ő rovására ment. Ő maga mesélte nekem, hogy akadémiai hallgató korában Mihailovich Ödönnél, az akadémia akkori igazgatójánál megjelent egy köztisztelőben álló úr és előadta, hogy leánya és annak barátnője zeneelméletet szeretnének tanulni. Kit tudna az igazgató a fiatal zenészek közül ajánlani erre a célra? Persze nem csak az a fontos, hogy az illető értse a mesterségét, de főleg olyan embert akar, akiért az igazgató erkölcsi tekintetben is garanciát vállal, akire nyugodtan rá lehet bízni két 18 éves lány tanítását. Mihailovich kicsit gondolkodott. „Volna itt egy fiatalember — mondta végre —, most végzi a zeneszerzést. Zeneszerző ugyan sohasem lesz belőle, de a szabályokat kitűnően tudja. Bartók Bélának hívják.” Bartók később jó barátságba került az illető családdal, ők mondták el neki ezt az ajánlást. Ezen mindég derült, valahányszor eszébe jutott. Meghitt körben oly kedélyes tudott lenni, hogy — bár maga sohasem táncolt — hajlandó volt a társaságnak a talpalá-valót játszani. Persze az akkor divatos sláger kottája kellett ilyenkor, hiszen ő ezeket végképp nem ismerte. Eleinte ragaszkodott a hangjegyhez, s mikor a táncolók már belemelegedtek, kezdte a harmóniákat átformálni, azután a dallamot variálta, végül valami egész más kerekedett belőle, csak a tánc ritmusa maradt meg, míg azután általános derűtség közben abból is mást csinált. Ilyen zenei tréfának tanuja voltam Pozsonyban (lásd Albrecht Sándor visszaemlékezéseit) és Zólyom-Radványban is.

Önérzetes volt, nem tartotta magát kevesebbre senkinél, de benne volt a nagy emberek őszinte szerénysége. Irtózott az ünnepléstől, természetesnek tartotta, ha barátai szabadon kritizálják műveit, el is várta tőlük, hogy őszintén közöljék vele véleményüket. „Én így éreztem

helyesnek, hát így kellett megírnom, nem tehetek róla, hogy nektek más a véleményetek” — mondta ilyenkor nyugodtan. Az újságokban megjelent kritikák közül csak azok érdekelték, illetve azokat gyűjtötte, amelyek rosszat mondtak róla. Ezek közül a szellemesebbeket élvezettel olvasta fel bizalmas körben. Az emberek csodálkoztak rajta, mennyire hidegen hagyja, ha lesújtó véleményt hall műveiről. Én sem értettem ezt, míg egyszer egy beszélgetés kapcsán megjegyezte: „amíg vannak, akik lepocskondiáznak, érzem, hogy új hangot ütök meg. Ha már mindenki elismer, ez annak a jele, hogy már túlhaladtak”.

Az emberi egyenlőség olyan természetes volt számára, mint a levegő, amelyet szívt. Rangok, kitüntetések nemcsak, hogy nem érdekelték, de szívből tudott nevetni ezeken a társadalmi sallangokon. Mikor a Corvin-láncot megkapta, csak fejét csóválta. „Hát ezt minek küldték?” — kérdezte. Mikor figyelmeztették, hogy ezt illik megköszönni, dacosan válaszolta: „Én nem akartam, nem is kértem, tehát nem is köszönöm meg.” A Corvin-láncot bevágta a lomtárba és ebben maradt. Egész életében rendkívül puritán ember volt. Nem ivott, nem kártyázott, nem járt mulatni, sohasem ült kávéházban, mikor megismertem, még csak nem is dohányzott, erre csak később szokott rá. Ételben is rendkívül mértékletes, igénytelen volt, nem törődött azzal, mi az, amit elébe adnak. Lakását faragott székely népi bútorokkal rendezte be. Szép volt, művészi volt és rendkívül kényelmetlen. De nem bánta. Otthonában nem volt semmi, ami művészi sikerekről beszélt volna. Szalagos babérkoszorúk azonnal szemétre kerültek. Ruházatában sem engedett meg magának művészi kilengéseket. Az egyetlen volt, hogy fiatal korában művésznyakkendőt viselt. De ezt takarékoságból tette, mert ezt minden ruhájához fel lehetett venni. A háború végén ezek a nyakkendők kifogytak, újat nem lehetett szerezni, így erről is lemondott. Anynyira izig-vérig művész volt, hogy elvetette minden külső jelét elhivatottságának.

Színházba nem járt, hangversenyre is csak ritkán. Ha valami zene-mű érdekelte, elolvasta a kottáját. Moziban talán egyszer vagy kétszer volt életében, akkor is csak azért, hogy megismerje, milyen. Néhány meghitt barátja társaságában szívesen időzött, de többször, mint hetenként egyszer, ezt sem engedte meg magának. Szórakozásokra egyszerűen nem volt ideje. Úgy érezte, elveszett idő minden perc, amit nem a munkájával tölt. A szórakozás csak kikapcsolódás volt, sohasem cél. Nem azért dolgozott, hogy éljen, azért élt, hogy dolgozzék.

Azt hiszem nagy áldozat volt számára, hogy ennyi mindenről lemondott. Mert a világon minden érdekelte. Alig volt a tudománynak és művészetnek olyan ága, ami hidegen hagyta volna. A zenén kívül az irodalom és a természet állt hozzá legközelebb. A nyelvtudomány iránti érdeklődésével kapcsolatban van egy kedves emlékem. Egyszer egy kis füzetet láttam nála, gondosan oszlopokra osztva. Az első oszlopban egy latin szó állt, a többiben ugyanannak a szónak olasz, francia, spanyol, román változata. Ezt ő állította össze magának. „Ugye érdekes? — mondotta, és a szeme csillogott az izgalomtól — milyen hangváltozás jel-

lemző az olaszra, franciára stb. Sajnos, portugálul nem tudok, a spanyol tudásom is gyenge, pedig spanyolul is meg kell tanulnom, hogy elolvashassam a Don Quichotet.” Idegenkedett a gondolattól, hogy fordításban olvasson el valamit. Csak hosszas unszólásra határozta el magát, hogy franciául olvassa el Dosztojevszkijt. „De eredetiben még jobb lehet — tette hozzá meggyőződéssel —, sajnos nem érek rá oroszul megtanulni.”

Az egyetlen sport, amit űzött, a túrisztika volt. Ebben természet-szeretetének hódolhatott. Élvezet volt vele egy kirándulást tenni. Minden fűszál, minden bogár lekötötte figyelmét, s ezeken a túrákon mindig gazdagította még gyermekkorában összeállított lepke- és bogárgyűjteményét. A rossznyelvű pesti társadalom meg is jegyezte tüstént: „Minek gyűjt Bartók bogarakat, mikor van neki elég”.

Elsősorban a megélhetésért kellett dolgoznia. Ez már kora ifjúságtól kísérte. Apját nagyon korán vesztette el, anyja özvegyi nyugdíja nagyon kicsi volt. Krajcáros gondokkal küzdöttek. Mikor 23 éves volt, s még egy éve volt hátra a művészképzőn, tanára, Thomán István nyugdíjba vonult. Mikor megkérdezték, kit ajánl utódjául, azt felelte, tanítványa, Bartók Béla az egyetlen, aki be tudja tölteni helyét, talán még jobban, mint ő maga. Így még félig gyermek-fejjel tanár lett, s ekkor a nyugodt polgári jólét évei érkeztek el számára. De ekkor is gondosan beosztva élt, hogy a nyári szünetekben utazhasson.

Bár a magas és legmagasabb osztályokat vezette, ezeken keresztül is látta, hogy a zongoratanítás módja a kezdő fokon helytelen a vizuális és motorikus alapokon. A régi zongoraiskolák elavultak. Azt is tudta, hogy a régi dur-moll tonalitás alapján nem lehet eljutni abba a zenei világba, melyet ő megálmodott. Pedagógiai kísérletképpen írta meg Resovszky Sándorral a zongoraiskoláját. Jóformán mire megjelent, már érezte, hogy nem a helyes úton jár. Később ezt a művét egészen elvetette. Talán nem lesz érdektelen, ha elmondom egy erre vonatkozó beszélgetésünket. Az új iskola kefélenyomatát segítetttem javítani. Tréfából megjegyeztem, remélem, hogy fáradozásom jutalmául kapok egy tiszteletpéldányt. „Minek az neked?” — Tanítani. — „Abból nem lehet tömeget tanítani.” — Akkor minek írtad? „Hát egyeseket azért így is lehet” — volt a szűkszavú felelet, amit akkor egyáltalában nem értettem meg. Praksziszom igazolta Bartókot. Átlag növendéket nem lehet belőle vezetni, annyira tömör, súlyos, de még nem is készít elő eléggé az új zene befogadására, sokban a nyugati zenében gyökerezik. Idősebb fiát Márta asszony (Bartók első felesége) még ebből tanította, de második házasságából származó fiát maga Bartók vezette úgy, hogy minden órára írt neki egy új „darabot”, s ha Péter azzal állt elő, hogy: „Apu, ez nagyon szép volt, írnál máskor is ilyet”, ő boldogan folytatta, s ezekből a Péter számára írott gyakorlatokból lett később a híres Mikrokosmos első két füzete.

Zenét szerezni, népdalokat gyűjteni, tudományosan feldolgozni és az akadémián tanítani, három ember munkáját jelentette. A törekeny testű Bartók — az egész ember sohasem volt több 45 kilónál — egyedül próbált megbirkózni mind a hárommal. Érthető, hogy a tanítás lassan

terhes lett számára. Éppen ezért érdekes, milyen szívesen csinálta a zenei nevelésnek egy másik módját. Rákoskeresztúri tartózkodásom alatt mintegy kikapcsolódásképpen szívesen játszott esténként meghitt körben, akár éjfélig. A műsort maga állította össze, s ha a mű elhangzása után kérdeztünk valamit, boldogan, csillogó szemmel magyarázott. Saját műveit ritkán mutatta meg. Márta asszony akkor másolta a Fából faragott partitúráját, s ha akadt kérdezni valója, eljátszotta azt a részt, s esetleg egy-két apróságot, ami az nap jutott eszébe, de ezekről komolyan nem magyarázott, mert valószínűleg még éretlennek tartott rá, amiben nyilván igaza is volt.

A háború beálltával megszakadt a kapcsolatunk. Művészi nagyságának méltatását elvégezték már erre hivatottak. De ha szerény emlékeimmal hozzájárulhattam a Bartók-portré kiegészítéséhez, elérték céljukat. Ember volt és magyar a szó legnemesebb értelmében, s én különösen büszke vagyok arra, hogy ismerhettem.

RUDNAY GYULA ELFELEDETT ÍRÁSA

Rudnay alábbi néhány soros művészetelmélete a harmincas évek elején megjelenő tiszavirágéletű folyóiratok egyikében — a Riportban jelent meg, amely egy-két szám után megszűnt. Azért is adunk nagyobb nyilvánosságot ennek az írásnak, hogy Rudnay esztétikai nézeteinek egyik jellemző dokumentumát megmentsük az elkallódástól.

Rudnay itt kifejtett nézeteiben helytálló az a gondolat, hogy a művészetben nagy szerepe van az érzelmek mélységének és nagyságának, hogy az esztétikai tükrözés emocionális jellegű, az eszme mindig érzelmekkel átszőtt, hogy a spekuláció, az okoskodás ellensége a művészetnek. Egyetértünk abban is, hogy a művészi megformálás harc az anyaggal, de ebből a küzdelemből, a valóságos tény és az esztétikai transzpozíció párharcából az értelem ellenőrző szerepét kiiktatni nem lehet, mert ez az érzelem abszolutizálásához vezet. Már pedig intellektus nélkül nincs alkotás, az értelem a rendező, a formáló elv és erő s az érzelem mélysége és nagysága, a művészi imagináció és ízlés a tudat szárnyait feloldva étellel és forrósággal telíti az alkotást s mindezek művészi ötvöződése együttesen adja a művészet varázsát és erejét.

A magyar művészet útja

A magyar művészet útja, — ha magyar volt, — eddig is érzelmeken alapult lelki út volt. Az érzelmek megmozdulása, felfokozása, majd kirobbanása nélkül nincs művészi tevékenység. Gondolkodó, mérlegelő, megállapító, a rideg ész alapján álló alkotó művészet nem más, mint — az értelem meddő vágya a művészek felé. A művészetet a felfokozott érzelem boldogsága, vagy boldogtalansága szüli. A közbeeső részt az értelem, a mérlegelés uralja — két külön világ, — törvényszerű emberi összetartozósággal, — örök harc — az értelem és az érzelem harca.

Nem az értelem, de az érzelem; nem az értelem műveltség, de az érzelmek mélysége, nagysága, lehet csak minden művészet alapja... Az országút poros csavargója, kint, a „nagy szabadságban”, ha felvirágozza magát s vidáman nézi a kék eget, benső, szent érzelmekkel közelebb áll a művészet nagy igazságaihoz, mint a megnyúlt, szétterült koponyájú, a nagy ismeretek súlya alatt roskadó gondolkodó.

A művészetek legmélyebb értelméhez, céljához, az emberiség örök boldogságvágyához, gondolatokkal soha; csak érzelmek mélységein és tisztaságán keresztül juthatunk el. Sarkalatos tétel. A magyar művészet egyetlen, mindig jól rezonáló alapja, — elmúlt nagy magyar életünk, — boldog vagy tragikus kitöltöttségeivel s jelenünk összefoglaló életérzéseivel. Ezen az alapon épülhet csak a magyar lelkiség kifejező, teremtő ereje, mint művészetképző, alkotó erő. S továbbmenőleg: az érzelmi alaphoz kigyúlt villámlás, mint meglátás s annak lázas összefogása — formába kényszerítés jó vagy rossz eszközökkel, — de mindenkor lényegre menőleg, magyar művészetünk jellemvonása... az Út.

En arról beszélek, amiért az ember teremtődött s ti választok nekem az eszetekkel s műveltségetekkel; ezért sem lehet veletek művészetről beszélni. Mert „amit Isten a bölcsék előtt elrejtett, a gyermekek előtt kinyilatkoztatja.” Ezért vagyok én az okoskodásoknak ellensége a művészetben. Ti csak menjétek. Szüljétek továbbra is a századok borzalmait. Lehet, hogy még sokszor veletek kell pusztulnunk. Egy azonban biztos: — a végén, az első Ádám tisztasága, — a művészetek szépsége, nemeslelkűsége tartja meg a világot az Életnek.

Rudnay Gyula, festőművész,
a Képzőművészeti Főiskola tanára

Közli: Berzy András